

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK, DEĞİŞİM VE FELSEFİ TUTUM ALIŞ*

*Kubilay AYSEVENER***

Özet

Yirminci yüzyılın önemli ilgilerinden biri çeşitli kültürel toplulukların, etnik ve dinsel grupların, ulusların ve hatta daha dar ölçekte kabile ve aşiretlerin 'biz kimiz?' sorusuna nasıl yanıt verdikleri olmuştur. Bu grupların sahip oldukları değerleri, gelenekleri, yaşam tarzları, ilişkileri ve dünya görüşleri birbirlerinden çok farklı kabullere sahiptir. Kendileri için en anlamlı gelebilecek kültürel değerlere, tarihsel oluşlara, insansal başarılarla göndermeler yaparak açıklanmaya ve tanımlanmaya çalışılan kimlikler, giderek bu grupların, benzerlikler bakımından, birbirlerine yaklaşımlarına ya da, farklılıklar bakımından, birbirlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu yakınlaşma ve uzaklaşmalar, geçen yüzyılın bu yüzyıla aktardığı geniş toplumsal ve düşünsel hareketliliğin kaynağı olarak, şu an Yeni Dünyanın önemli ve tehlikeli anlaşmazlıklarının sebebi görünmektedir. Ülkemizde birçok farklı kültürel topluluk olmakla birlikte, onların sahip oldukları temel kabullerin neler olduğu konusunda pratik felsefe çalışmaları yapılamamıştır. Oysa felsefi bir soruşturma ile yapılacak değerlendirmelerin bu geleneksel toplulukların düşünce ve eylem biçimlerinin çözümlenmelerinde ve anlaşılmasında katkı sağlayacağı açıktır. Bu çözümlenmelerden yola çıkarak onların birbirleriyle ilgili olumsuz, tehditkâr kabul ve önyargılarının ayıklanarak yerlerine olumlu ve uzlaşmacı olanlarının önerilmesi de mümkün olabilir. Bunun için ya-

* 24-26 Mart 2010 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan '*Felsefenin Geleneği ve Geleceği Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin metnidir.

** Prof. D.; Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

pılması gereken ilk şey *Sokratik Diktum*'a geri dönerek, diyalog kavramına yeniden işlerlik kazandırmak gerekliliğidir. Bunun yolu, yaşamın somut, pratik sorunlarına yönelmektir. Felsefi ilginin bir diyalog çerçevesinde çeşitli kültürel oluşların temel yönlendiricilerinin çözümlenmesine dönük olması, ilgili kültürel yapıların olumlu değerleri üzerinden gerçekleştirileceği için, yeni, özgün fikirlerin ve değerlerin oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kültür; Çok Kültürlülük; Diyalog; Demokrasi; İnsan Hakları

Abstract

One of the most argued disputes of various cultural communities, ethnic and religious groups during the twentieth century, was revolving around the question of who we are. These groups had very different assumptions as regards to social/ethic values, traditions, lifestyle, inter-relationships and worldviews. These differences seem to have caused important and dangerous arguments in this century. Although many different cultural communities are present in our country, there has not been work of practical philosophy on their basic assumptions. However, to find a solution to this problem is the philosopher's task.

Key Words: Culture; Multiculturalism; Dialogue; Democracy; Human Rights

Bireylerin içinde yaşadıkları mekânlar, bilinçli ya da bilinçsizce uydukları ahlak kuralları, dinsel ve felsefi inançlar ve içinde var oldukları kültürel ortamlar o kadar uzun ömürlüdürler ki, onların, bu gerçekliklerin değiştiğinin farkına varmaları çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Yaşamımıza fark edemeyeceğimiz kadar ince ve derinden işlemiş olan gündelik yaşamın alışkanlıkları ve sorunları nesnelere kavramlara, etrafımızı kuşatan nice şeyin anlamının değiştiğini aklımıza getirtmez. Sahip olduğumuz değerler ve olgulara ilişkin anlamlar ya da, diğer bir deyişle, anlam dünyaları, zamanla değişmekle birlikte, geçmişten günümüze birbirleriyle bağlantılı olay dizilerinin bir sonucu olarak, bir şekilde, zihnimize işlenmektedirler ve bunlar kararlarımızın ve eylemlerimizin değişmez belirleyicileri olarak işlev görmektedirler. Sahip olunan bu anlam dünyalarının sorgulanmaksızın kabul edilmesi, farklı olanı anlamak ve kabul etmek konusunda bireyleri hoşgörülü bir bakış açısından uzaklaştırmaktadır. Bu durum, çeşitli toplulukların, yaşamın tek biçimli bir anlam dünyası içinde başkalarını ötekileştirerek, kendi gerçeklikleri içinde kapalı ve verimsiz bir kültür dünyası var etmelerine neden olmakta ve giderek farklılıkların öne çıkarıldığı bireyler ve topluluklar arasında gerilimi tırmandırmaktadır.

Yirminci yüzyılın önemli ilgilerinden biri çeşitli kültürel toplulukların, etnik ve dinsel grupların, ulusların ve hatta daha dar ölçekte kabile ve aşiretlerin 'biz kimiz?' sorusuna nasıl yanıt verdikleri olmuştur. Bu grupların sahip oldukları değerleri, gelenekleri, yaşam tarzları, ilişkileri ve dünya görüşleri birbirlerinden çok farklı kabullere sahiptir. "Biz kimiz" sorusu, bu farklı kabullerin açıklanması olarak zihinlerde yerini bulmaktadır. Huntington, "Çeşitli bölgeler, etnik gruplar, milliyetler, dinsel gruplar, farklı düzeylerde belirgin kültürlere sahiptirler. Bir uygarlık kendisini hem dil, tarih, din, gelenek ve kurumlar gibi ortak nesnel öğelerle, hem de halkın öznel olarak kendisini tanımlamasıyla belirlemektedir. Halkların kimlik düzeyleri vardır. O kişinin ait olduğu uygarlık, o kişinin kendisini güçlü bir şekilde özdeşleştirdiği en geniş düzeydeki kimlik düzeyidir. Uygarlıklar, dışarıdaki 'onlardan' farklı olarak kültürel bakımdan kendimizi evimizde hissettiğimiz en büyük 'biz' olmaktadır," (Huntington, 2005, s.50) demektedir. Kendileri için en anlamlı gelebilecek kültürel değerlere, tarihsel oluşlara, insansal başarılarla göndermeler yaparak açıklanmaya ve tanımlanmaya çalışılan kimlikler, giderek bu grupların, benzerlikler bakımından, birbirlerine yaklaşmalarına ya da, farklılıklar bakımından, birbirlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu yaklaşma ve uzaklaşmalar, geçen yüzyılın bu yüzyıla aktardığı geniş toplumsal ve düşünsel hareketliliğin kaynağı olarak, şu an Yeni Dünyanın önemli ve tehlikeli anlaşmazlıklarının sebebi görünmektedir. Üstelik bu anlaşmazlıklar, yine Huntington'un belirttiği gibi, "bu yeni dünyada, sosyal sınıflar, zengin ve yoksul veya diğer ekonomik olarak tanımlanmış gruplar arasında değil, farklı kültürel varlıklara ait halklar arasında ortaya çıkacaktır." (Huntington, 2005, s.25-26).

Bu görüş, dile getirildiğinde pek çok liberal düşünür tarafından dışlanmış olmakla birlikte, bugün artık çok-kültürlülüğün merkezi olan ülkelerde bile uygulamada ortaya çıkan sorunlar nedeniyle yeniden tartışılır hale gelmiştir. Çok basit olarak dile getirmek gerekirse, Avrupa'da yaratılan birliğin, bir yandan çoğulcu temeller üzerinde yükseldiği vurgulanırken, öte yandan ortak bir Avrupa kimliği yaratma hedefi üzerinde şekillendiği bilinmektedir. Onlara göre çok-kültürlü bir model üzerinden hareketle yaratılacak olan bir Avrupalılık üst kimliği bütün farklı grupları birleştirebilecek bir rol üstlenecektir. Ancak uygulamada ulusal çıkarların ve ulusçuluğun ön plana çıkarılmasından başka bir etki yaratmayan bu çaba bir Avrupa üst kimliğinin oluşturulmasına izin vermemiştir. Aynı şekilde, Hristiyanlık ya da İslamiyet de onu benimsemiş topluluklarca bir üst kimlik işlevi görememiştir. Bu iki inanca sahip ülkelerde çeşitli katmanlardaki (ulus, etnik köken, cemaat vb.) farklılaşmalar bu oluşumu engellemektedir.

Bu gelişmeler göz önünde tutulduğunda, Huntington'un öngörüsüne ilgisiz kalmak pek olanaklı görünmemektedir. Eğer öyleyse, "hem

Avrupa'daki hem de ülkemizdeki farklı kültürel toplulukların varlığı tehlikeli anlaşmazlıklar için bir sorun kaynağı olabilir mi? Bu grupları birbirinden uzaklaştırmayacak temel motivasyonlar neler olabilir? Çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan ülkelerde bu türden tehlikelerin ortadan kaldırılması için neye önem vermek gerekir?", gibi sorulara yanıt bulmak gerekmektedir. Bütün bu sorunlar karşısında Türkiye'de yeni felsefi tutum alışın ne olması; felsefe meselelerinin ve onların ele alınış tarzlarının nasıl olması gerektiği üzerinde tartışmak felsefenin öncelikli konuları olmak durumundadır. Şurası açıktır ki, çok kültürlü bir toplum içinde olumsuz etkileşimlerin giderilmesi bugünden yarına gerçekleştirilebilecek bir çalışma değildir. Bu her şeyden önce mevcut yazılı kaynaklardaki olumsuz kültürel bildirimlerin gözden geçirilmesini ve bunların yeniden olumlu kültürel bildirimlere dönüştürülmesini gerektiren bir çabadır. Bunun için yeni bir kültürel bakış açısı, değerlerin korunup, yeniden işlenip geliştirilebileceği ve yorum ufkunun genişletilebileceği bir bakış açısı oluşturulmalıdır. Bu yüzden felsefe alanında yapılması gereken şey, Franz Martin Wimmer'in de belirttiği gibi, "kültürel geleneklerin günümüz ve gelecek için taşıdığı önemi aydınlatmak; şimdikiye kadar ihmal edilmiş ve bastırılmış farklı düşünce geleneklerini olabildiğince kapsamlı bir biçimde yeniden kurmaktır." (Wimmer, 2009, s. 25). Bunun sonucunda, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarının yanı sıra birbirlerini aydınlatacak ve geliştirecek düzeye de getirecek felsefi ilgi alanlarının ve kavramların bulunması mümkün olacaktır.

Bir gruba ait olma gereksinimi, Isaiah Berlin'in de belirttiği gibi, "Aristoteles'ten beri, insanların doğal ihtiyacı sayılmıştır. Bu temel insan gereksinimini karşılamamanın tarihsel biçimleri aileler, klanlar, aşiretler, zümreler, toplumsal tarikatlar, sınıfsal, dinsel örgütler, siyasal partiler ve nihayet milletler ve devletler olmuştur. Bunlardan herhangi belirli bir biçim, insan varoluşu için belki besin, barınak, güvenlik ya da üreme kadar zorunlu değildir; fakat şu ya da bu biçime bürünmek, onsuz olunmaz nitelikteydi." (Berlin, 2008, s. 307). Kültürel toplulukların, üyelerince kazanılan ve taşınan bu kimlikler ve beceriler onların olgu dünyasıyla nasıl ilişki kuracaklarının çerçevelerini oluşturmuştur. Yeme içme alışkanlıkları, evlilikleri, söylenceleri, törenleri ile birlikte simgesel bir dünya olarak karşımıza çıkar bu çerçeveler. Zamanla yaşamın somut gerçekliğinden soyut kavramlarına yükselerek bir gelenek, bir dünya görüşü, bir gerçeklik algılaması olarak belli temel kabuller üzerinde yükselen değerler alanına varılmıştır. Toplumsal yaşamdan yükselen değer alanını, insanın belli bir yaşam çevresi içinde, tarihsel bir birikim olarak kazanmış olduğu yaşama alışkanlıkları ve bu alışkanlıklarından türettiği karar verme yetisinin kaynağı olarak da ifade edebiliriz. Kişinin belli bir grupta var olmasını sağlayan şey, onun içinde bulunduğu topluluğun yaşam yöntemlerine sahip olması ve onları sürdürmeye çalışmasıdır. Yaşam yöntemlerine sahip olmakla ve onları sürdürmekle kültür yeşerir. Kültür,

bir topluluğun yaşam biçimini ve bireyin kendini açıklamasının aracıdır. Kültürün açılımındaki çeşitlilik sayesinde eğitim, devlet, hukuk, sanat, bilim, din gibi alanlarla birlikte bir topluluğun yaşam biçiminin oluşturulmasında belli seviyelere ulaşılır. Kültürel kalıt sayesinde birey, nesnelere, olaylara ve olgulara bir bakış kazanır ve o bakışıyla onlara ilişkin bir yargıya varır.

Her topluluğun, bu ister bir klan, bir aşiret, bir cemaat ya da ister bir ulus, bir mezhep, bir soy olsun, kendi düşünce ve davranış kalıplarını ona göre belirlediği, alışkanlıkla ya da yaşam deneyimiyle kazandığı mutlak önkabulleri vardır. Bu önkabuller, o topluluğun üyesine olgulara ve olaylara bir bakış tarzı kazandırır, aynı zamanda da olgu ve olayları anlamamanın, yorumlamamanın ve bilmenin dayanağı olarak işlev görürler. Ancak önkabullerle kazanılmış bakış tarzları, yanlış olarak, yaşamın kuşku duyulmayan gerçekliklerine karşılık gelmesi olarak anlaşılmışlardır. Bu durum, daha yanlış olarak, 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan bir zihin hali olarak ideolojik bir boyuta taşınıp bilinçli öğretilere dönüştürülmüş ve bir ayrışma zemini üzerinden hareketle bir grubun bireylerinin sahip oldukları nitelikleri diğerlerinden ayırt edilmiştir. Ortak ataların, ortak dilin, göreneklerin, geleneklerin, anıların, aynı arazide uzun bir zaman oturma bir toplumu oluşturduğu düşünülmüştür. Böyle bir türdeşlik, bir grupla komşuları arasındaki farkları vurguluyor olması bakımından, kabile, kültür ya da millet dayanışması ve onunla birlikte, farklı gelenekleri ve gerçek ya da söylencesel farklı kökenleri olan gruplara karşı, çoğu kere etkin bir hoşlanmazlık ve aşağılanmanın eşlik ettiği bir farklılığı haklı kılmayı sağlıyor (Berlin, 2008, s. 307). Berlin'e göre, *"belirli bir inanca bağlanmanın, belirli bir politika izlemenin, belirli bir amaca hizmet etmenin, belirli bir yaşam sürmenin en zorlayıcı sebeplerinden birinin, belki en çok zorlayan sebebinin, o amaçların, inançların, politikaların, yaşamların bize ait bulunması olduğu yolunda bir anlayış içermesidir."* (Berlin, 2008, s. 312). Bu ise şu anlama gelir ki, *"o kurallara, öğretilere ya da ilkelere, belirli bir durumda evrensel olarak bütün insanları erdeme veya mutluluğa yahut adalete veya özgürlüğe götürdükleri yahut Tanrı, hükümdar veya parlamento ya da evresel olarak tanınan başka bir yetke tarafından buyuruldukları, yahut kendi içinde iyi ve doğru oldukları, dolayısıyla kendi başlarına geçerlilik taşıdıkları için değil, bu değerler benim grubumun oldukları için onlara uyulmalıdır; bu düşünceler, duygular, bu eylemde bulunma yolu iyi ve haklıdır ve ben kendimi onlarla özdeşleştirerek doyuma ya da mutluluğa ulaşabilirim."* (Berlin, 2008, s. 313). Bu yaklaşımın en olumsuz yanı, bireylerin kendi inancını zedeleyebilecek farklı rakip iddialarla karşılaştığında, kendi iddialarının üstün olduklarına duydukları derin inançları olmaktadır. Sorunun asıl kaynağı budur ve bu inanç doğrultusundaki gruplar eşitlikçi bir toplum modeli oluşturmak konusunda ortak bir tutum sergileyememişlerdir. Bu sorunu aşmanın yegâne yolu, kültürel grupların,

yukarıda değindiğimiz, temel kabullerinin birbirlerine göre göreceli önkabuller olduklarının onlara fark ettirilmesinin gerekliliğidir ve bu görevi ancak felsefe yerine getirebilir.

Çok-kültürlülük, dünya siyaset sahnesi göz önünde tutulduğunda, öteden beri varlığını hissettiren bir sorundur. Geçmişten günümüze ortaya çıkan toplumların büyük bir bölümü çok kültürlü bir yapıya sahip olmuşlardır. En azından çeşitli toplumların savaş, göç, ticaret gibi etkileşimlerle birbirleriyle etkileşmeleri, farklı kültürlerin iç içe yaşadıkları toplumsal modellerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Farklı kültürlerin bu karşılaşmalarında genellikle izlenen yol ya bir kültürün diğer baskın kültür içinde erimesini ya da tanınmasını gerektirecek nitelikte olmuştur. Bununla birlikte, her iki durumda da, siyasi tutum alış olarak farklılıkları kabul etmek onların bir sorun olarak algılanmasını ortadan kaldırmak anlamına gelmemiştir. Söz gelimi, geçmişin büyük imparatorluklarının farklı kültürel toplulukları kucaklayıcı politikaları, insan haklarına dayalı eşitlikçi bir temel üzerinde değil daha çok kendi amaçları açısından pratik bir temel üzerinde yükselmiştir. Modern düşüncenin eşitlik ilkesi üzerinden geliştirmiş olduğu yenilikçi söylemi, insan ilişkilerini bir sözleşme temelinde ele alarak hem bireylerin hem de toplulukların irksal, dinsel ve kökensel sıradüzenli yapılanmalarını ortadan kaldırmak istemiştir. Vaktiyle Kant'ın vurguladığı "Dünya Yurttaşlığı" amacı, Modern dünyanın hukuk ve devlet dizgesinin varlık nedeni olarak öngörölmüş ve her türlü kimliksel farklılığın bir arada, uyum içinde var olabilecekleri fikri, hukukun üstünlüğüne duyulan inançla şekillenmeye başlamıştır. Vatandaşlık kavramı, Fransız Devrimi ile birlikte, geleneksel toplumların ayrımcı siyasal uygulamalarına karşı eşitlikçi bir uygulamanın kazanımı olmuştur. Bunun yanında, insan hakları önem kazanmış ulusal kimlikler ortaya çıkmıştır. Böylece, *"belli bir devlet idaresi altında, özgür irade sahibi bireylerin dini kimlikleri, etnik kimlikleri ve benzerleri, ortak bir ulusal kimlik altında eritmeye çalışılmış ve devlet, vatandaşlarını ortak ulusal kimlik altında tanımlamıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, ulusal sınırlar içinde yaşayan vatandaşların ulusal kimlikleri en önemli kimlik odağını oluşturmaya başlamış ve o döneme kadar önemini koruyan dinsel, etnik ve hanedanlık kimlikleri ulusal kimlik yanında önemlerini yitirmiş ve modern toplumlardaki bölünmeler, sosyo-ekonomik temel etrafında inşa edilmiştir. Devlet, bundan sonra vatandaşlarını tek bir kimlik altında toplamaya yönelik politika gütmüştür."* (Poyraz, Arıkan, 2004, s.3). Ancak bu da, eşitleyici yaklaşımın farkları göz ardı edip etmediğine ilişkin önemli bir sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Günümüz açısından değerlendirildiğinde, kapitalizmin erken döneminin ürünü olan ulusalcılık algısının küreselcilikle yer değiştirdiğini söyleyebiliriz. Dünyanın her köşesinde, iletişim olanaklarının genişlemesinden ötürü, Amerikan Tüketim Kültürü diyebileceğimiz ortak bir miras etrafında bütünlenme çabası kendini göstermektedir. Farklı kültürlerin,

tüketim toplumu olarak tek bir kapta eritildiği yeni tekilleştirme yöntemi gibi görülebilir bu süreç. Buna göre, iyi yaşam olanakları, farklılıkların üstesinden gelecek en uygun seçenek olmaktadır. Ancak, burada sorunu daha fazla derinleştirmeden şunu belirtmek gerekir ki, küreselleşmenin toplumları tüketim ilişkileri bakımından belirleyen yapısı, bu toplumların kendi aralarında çeşitli tarihsel ve kültürel nedenlerle çatışmayacakları anlamına gelmemektedir. Aktay'dan aktardığımız aşağıdaki cümlede bu durum daha net vurgulanmaktadır: *"Kültürün ekonomik dünyanın içinde gördüğü işlevin her yerde aynı olması, insanların hiçbir farka sahip olmamaları anlamına gelmez. İnsanlar, zamanla değişen içeriklere sahip olabilseler de kendileri hakkında tanımlar yapan ve dışarıdan da bu tanımlamalarla bilinmek isteyen bir eğilime sahiptirler. Başkalarının kendileri hakkında yaptıkları tanımlar kendilerini incitebilir ve grup olarak veya bireysel olarak kendileri hakkındaki imajın kültürel veya siyasal alanda kendi istedikleri şekilde oluşması arayışında olabirler. Kendini tanıma ve tanımlama, Charles Taylor'un da üzerinde durduğu gibi kesintisiz ve dinamik bir süreçtir. Başka insanlar veya kültürlerle karşılaştığı anda etkilenen ve değişmeye başlayan diyalojik bir doğaya sahiptir."* (Aktay, 2010). Öyleyse, etkileşimin bu diyolojik doğasını olumlu bir sonuca evriltilecek arayışlar içinde olmak önemli bir felsefe sorunsalı olacaktır.

Ülkemizde birçok farklı kültürel topluluk olmakla birlikte, onların sahip oldukları temel kabullerin neler olduğu konusunda pratik felsefe çalışmaları yapılamamıştır. Oysa felsefi bir soruşturma ile yapılacak değerlendirmelerin bu geleneksel toplulukların düşünce ve eylem biçimlerinin çözümlenmelerinde ve anlaşılmasında katkı sağlayacağı açıktır. Bu çözümlenmelerden yola çıkarak onların birbirleriyle ilgili olumsuz, tehditkâr kabul ve önyargılarının ayıklanarak yerlerine olumlu ve uzlaşmacı olanlarının önerilmesi de mümkün olabilir. Bunun için yapılması gereken ilk şey *Sokratik Diktum*'a geri dönerek, diyalog kavramına yeniden işlerlik kazandırmak gerekliliğidir. Bunun yolu, yaşamın somut, pratik sorunlarına yönelmektir. Felsefi ilginin bir diyalog çerçevesinde çeşitli kültürel oluşların temel yönlendiricilerinin çözümlenmesine dönük olması, ilgili kültürel yapıların olumlu değerleri üzerinden gerçekleştirileceği için, yeni, özgün fikirlerin ve değerlerin oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır. Çözümlemenin temel hedefi bir kültürel grubun sahip olduğu önkabulleri açıklamak değil onların üzerinde oluşturulmuş ifadeleri açıklamak ve bunların hangi temel önkabullerce doğrulandıklarını belirlemektir. Bu türde bir araştırmanın soruları, aynı zamanda, tarihsel sorulardır. Çünkü, önkabuller, tarihsel ve kültürel olarak miras alınmışlardır. Bu yüzden felsefi soruşturma ilkin bu tarihsel bir zemin üzerinde oluşturulmalıdır. Ama, aynı zamanda, kültürel grupların sözlü ve yazılı gelenekleri, düşünce ve davranış kalıpları üzerine bir felsefi antropoloji çalışmasına yükselmelidir. Türkiye'deki çeşitli kültürel grupların söylencelerinin, masallarının, öykülerinin, şiirlerinin, şarkılarının, müziklerinin, alışkanlıklarının ve

benzerlerinin felsefeciler için zengin bir kaynak olacağı açıktır. Bu kaynağın nitelikli felsefi incelemelere tabi tutulması ve zengin bir külliyata dönüştürülmesi olumlu bir diyalog için de fırsat yaratacaktır. Kurulan kültürel diyalog, tarihsel olarak oluşmuş kötü anıların iyileştirilmesine de fırsat sağlayacaktır.

İkinci zemin ahlaksaldır. Çoğu toplumların, benzer bir ahlak duygusuna, bir başka deyişle neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda zayıf ya da aşgari düzeyde de olsa temel kavramlara sahip oldukları malumdur. Ancak bu durum, insan davranışında bazı değişmez düşünce ve eylem kalıplarının olduğunu göstermekle birlikte, bu temel kavramların evrensel nitelikli olduklarını göstermez. Bu yüzden, kültürel anlaşmazlıkların nedeni olan katı ve dar ahlaki, politik v.b., kabullerin felsefenin bütünlüklü düşünme becerisiyle aşılabilmesi tek çare gibi görünmektedir. Felsefenin, kavrayışlarımızı geliştirici, düşüncelerimizi açıcı, farklılıkları benimsetici, yaşamı ve dünyayı yeniden ve yeniden anlamlandırıcı işlevi, entelektüel ilgiyi besleyerek, bireye, günlük sorunların ötesinde yaşam ve evrenin anlamına ilişkin ussal bir bakış sağlayacaktır. Etik ve estetik değerleri tanımlayarak bireyde iyilik ve güzellikle ilgili duyarlılık oluşturup; yine bireyin sahip olduğu önyargılarını sorunlaştırarak eleştirel ve bütünlüklü düşünme becerisi kazandıracaktır. Felsefenin görevi, Kuçuradi'nin de belirttiği gibi, *"hazır değer yargılarının temelini -veya temelsizliğini- göstermek; sonra da insanı olduğu kadar kişiyi de araştıran bir antropolojiye dayanarak problemin düğümlendiği noktayı ve tarihsel sonuçlarını ortaya koymak, böylece de olan bitenlere etik olarak ışık tutmaktır."* (Kuçuradi, 1971, s.36). Bu anlamda, Etik bir felsefenin işlevi, etiğin taklitçi bir şekilde kaynağına indirgenmesini gerektirmez. Daha çok, etik ideallerin yaratıcı bir şekilde geliştirilebileceği bir zemin gerektirir. Bu da, bir gelişim seyrinin nasıl süregeldiğini değil, niçin o gelişim seyrinin gerçekleştiğini anlamayı ve diğerlerini bir tahakküm ve sömürü nesnesi haline dönüştürmeden bir arada, özgür ve uyumlu yaşamalarını sağlayan bir etik yorum getirmeyi kapsar. Belki de bu konuda bize, Ortega Y Gasset'in önerdiği bir kavram yardımcı olabilir: *Yaşamsal Akıl*. Yaşamsal akıl, umutsuzluk verici bir tekdüzelikle kendini hep yineleyen mutlak aklın karşısına dikilen, yaşamın kaçınılmaz koşulları karşısında akıl yürütmekten başka bir şey değildir. Değişimin ve farklılığın ayırtına vardırıan, var olanı sorunlaştıran ve olumlu çözümler bulmaya çalışan bir akıldır yaşamsal akıl; pratiktir. Uyumluluğu ve uzlaşmayı sağlayıcı toplumsal ilkeleri ve kurumları öne çıkararak yapılan çözümlerle, uygun etik yorumlara ulaşmak ve olumsuz kültürel rekabeti ortadan kaldırmak, yaşamsal akıl aracılığıyla mümkün görünmektedir. Bunun sonucunda olanaklı hale gelen olumlu kültürel değişim özgür düşünen bireylerin ortaya çıkmasına aracılık edecektir. Özgür düşünme olmaksızın bir kültürel atılım, açılım yapabilme olanağı olmaz. Bu yüzden, özgürlük, yaratıcı, geliştirici, değiştirici, yenileyici, yetkinleştirici, iyileştirici,

olumlaştırıcı düşüncelerin ve eylemlerin kaynağı olarak düşünülmelidir. Bunun pratik sonucu, demokrasi kültürüdür. Demokrasinin farkları tanıyan ve yönetime katılımı sağlayan, özgür düşünmeyi ve eylemeyi destekleyen doğası, çok kültürlülüğün etik temeller üzerinde yükselmesine katkı sağlayacaktır. Bu yöndeki felsefi tartışmalar bu yüzden önemli olacaktır.

Felsefi hareket noktamızın üçüncü zemini eğitim olmak durumundadır. Çünkü, bütün bu olumlu niteliklerin bireylere yüklenmesinin öncelikli yolu eğitimidir. Eğitim alanında nitelikli toplumsal değerlerin bireylere kazandırılması ancak nitelikli ve çok yönlü bir felsefe eğitimiyle mümkün olabilir. Bu ise öğrencilerin, erken dönemlerden itibaren, yorumlayıcı ve yaratıcı etkinliklerle, var olan değerlerin onlara aktarılarak, bu değerler üzerine bir düşünme etkinliğine girişmelerine zemin hazırlanmasına ve yaratıcı bir sürece sokulmalarına bağlıdır. Bunun anlamı, kendi kültürel değerlerimiz üzerine yeniden ve yeniden düşünerek onların genel deyişleri olan, bilim, felsefe, sanat, ahlak ve tarih alanında yeni kültürel değerlerin toplumsal yaşamımıza katılması olacaktır. Bu kültürel zenginlik için vazgeçilmez bir önkoşuldur. Bu nedenle insan yaşamıyla ilgili felsefi öğretiminin, bugünkü gerçekliğiyle, insanın insan için anlamı üzerinde yapılandırılması ve bireyin içinde varlık bulduğu toplumsal yapının temel ve geçerli yaşam yöntemlerinin ve bunların anlamlarının farkına varılmasını ve yorumlanmasını içermesi önemlidir. İçerikleri, yalnızca genel felsefe sistemlerini tanıtmak olarak değil de, yanı sıra farklı kültürlerin düşünsel ürünlerinin seçkin örneklerinden de yararlanarak, romanın, öykünün ve şiirin işlediği insanlık hallerini felsefi çözümler yapmaya olanak sağlayacak biçimde oluşturulmuş felsefe programları, insan deneyimlerinin ve onların anlamlarının fark edilmesinde öğrencilere büyük olanaklar sağlayacaktır. Buna ek olarak, Demokrasi Kültürü, İnsan Hakları ve Kültürel Çoğulculuk konularına felsefe derslerinde yer verilmesi de çeşitli kültürel önyargıların ortadan kaldırılmasına aracılık edebilir. Öğrencilerin kendilerini ve çevrelerini kavrama, anlama ve yorumlama olanaklarının genişletilmesi olarak ele alınabilecek böylesi bir felsefe eğitimi, kültürel bilinçlenmenin nitelikli hale getirilebilmesinin de kapılarını açacaktır.

Her şeyden önce, geçmiş dönemlerin düşünsel yaratıları üzerine bilgi sahibi olmak, öğrencilere tarihsel bir perspektif kazandıracak ve geçmişteki felsefi tartışmaların bir tarihsel dönemi anlama ve anlamlandırmada ne kadar önemli bir veri olduğunu anlayacaklardır. Çünkü bir toplumun düşünsel olanakları onun yaratmış olduğu kültürel birikim içinde ortaya çıkar. Felsefi yapıtların tümü, bir dönemi, bir toplumu, bir kültürü bütün yönleriyle açığa çıkarır. Bir toplumun oluşturmuş olduğu kurumsal yapı ve ilişkiler ve bu ilişkilerin sonucu olan idealler, dünya görüşleri, ideolojiler, onların aktarıldığı sanatsal etkinliklerdeki estetik biçimlerle anlaşılabilirler. Başta kendi toplumumuz olmak üzere, başka her toplumun öz yapısını, değerler sistemini ve bakış açılarını keşfetmenin yolu, öğren-

cilere entelektüel kapasitelerini arttıracak konularla bezenmiş bir felsefe eğitimine katmak ve onlara, önyargılarını fark ettikleri estetik bir bilinç kazandırmaktır. Soykan'ın yazdığı gibi: “İnsan, kendisini bilmek yoluyla ancak dünyayı anlar. Kendi beninde insanlığı bulan insan, kendini tanımak yoluyla dünyayı ve insanlığı bilir, anlar. Dünyayı anlamam için her şeyden önce onu ‘benim dünyam’ yapmalıyım. Bu da dünyada olup biten her şeye karşı duyarlı olmamı gerektirir. Böylece ben insanlığı kendi benimde tutarak kendi dünyamın sınırını insanlığın sınırı yaparım. Ben eğer kendi dünyamı bencilliğimle sınırlarsam, geri kalan insanlığı benim dünyamın dışına atar, ona ‘ötekiler’ der, onu nesne olarak görür, araç olarak kullanırım.” (Soykan, 2003, s.104) Bu yüzden felsefe eğitimi, etik bir temel üzerinde, bireylerin başkalarını bir araç olarak görmelerini engelleyerek, var olan her şeyin kişinin kendi temel yaşam amaçlarıyla uyum içinde olduğunu gösterir. Böylece kişi, “başkalarını değerlendirirken, onlarla ilgili önyargılar oluşturmayı değil, onları anlamayı ve değer bakımından durumlarını görmeyi” (Kuçuradi, 1971, s.43) hedef edinir. Kişileri önyargılardan uzaklaştırarak, başkalarını anlamak bakımından daha olumlu bir zihin durumuna yükseltmek, tarihsel-yorumsamacı bir eğitim modeli içinde mümkün olabilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Ülkemizdeki yeni felsefi tutum alışın, özellikle yüksek lisans ve doktora çalışmalarına ve felsefe eğitimine yansıtacak yönüyle, kendi çok çeşitli kültürel varlığımızı açığa çıkaracak ve değişen dünya koşullarını göz önünde tutacak nitelikli çözümlenmelerle yeni seçenekler yaratacak bir işleve sahip olması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktay, Yasin (2010) Çokkültürlülük <http://www.angelfire.com/art/yasinaktay/Makaleler/Cokkulturluluk.htm>; 3/22/2010’de erişildi.
- Berlin, Isaiah (2008) *Kirpi ile Tilki, Seçme Makaleler*, (Der. Murat Borovalı; Çev. Mete Tunçay-Zeynep Mertoğlu) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (2005) *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (çev. Mehmet Turan, Cem Soydemir) Okuyan Us Yay. İstanbul.
- Kuçuradi, İonna (1971) *İnsan ve Değerleri*, Yankı Yayınları, İstanbul.
- Poyraz, T., Arıkan, G. (2004) “Avrupa-Türkiye İlişkileri ve Avrupa Yayılmacılığından Sonra Değişen ‘Öteki’ Tanımları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/Cilt 21, Sayı 2.
- Soykan, Ömer Naci (2003) *Arayışlar, Felsefe Konuşmaları 2*, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
- Wimmer, Franz Martin (2009) *Kültürlerarası Felsefe*, (Çev. Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.